

ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ У ЗОШ – ВИКЛИК ЧАСУ

Ю.І.Дивоняк, В.І.Шинкаренко

Анотація. У статті розглядаються стан та перспективи профільного навчання старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів.

Ключові слова: профільне навчання, професійне самовизначення, освіта, диференціація, варіативність.

Аннотация. В статье раскрываются состояние и перспективы профильного обучения старшеклассников общеобразовательных учебных заведений.

Ключевые слова: профильное обучение, профессиональное самоопределение, образование, дифференциация, вариативность.

Summary. The article discusses the present situation and the prospects of senior pupils, profile learning in secondary schools.

Key words: profile learning, professional self-realization, education, differentiation, variability.

Освіта – найважливіше із земних благ, якщо вона найвищої якості. Інакше – вона абсолютно не потрібна.

Ред'ярд Кіплінг

Актуальність дослідження. На сучасному етапі становлення в Україні інформаційно-технологічного суспільства, докорінних змін її соціально-економічного та духовного життя виникла потреба підготовки конкурентоспроможного фахівця. Це стратегічне завдання обумовлене також глибинними змінами в системі та структурі освіти з необхідністю інтеграції до єдиного Європейського освітнього та наукового простору.

Уведення профільного навчання у загальноосвітній школі є одним з основних напрямів модернізації освіти, яке спрямоване на формування єдиної життєвої, світоглядної, наукової, культурної та професійної компетентності учнів, що забезпечить їхнє подальше самовдосконалення та самореалізацію.

Метою наукового дослідження є аналіз теоретичних основ стану та перспектив профільного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах.

Виклад основних результатів дослідження. Специфіка педагогічних проблем сучасної освіти обумовлена необхідністю набуття школярем соціально-економічного та професійного досвіду практичної діяльності ще на етапі навчання у загальноосвітньому навчальному закладі. Формування компетенцій майбутнього випускника школи нині вимагає від навчального закладу принципово нового підходу: інтеграції освіти, практичної діяльності та нових інформаційних технологій.

Нові підходи до організації освіти у старшій школі закладено в Національній доктрині розвитку освіти (2002), Законі України «Про загальну середню освіту», Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа) та Концепції профільного навчання у старшій школі, в якій ідея профільності старшої школи була теоретично обґрунтована групою науковців Інституту педагогіки АПН України [5].

Основна мета профільного навчання – розвантажити шкільні програми й надати школярам можливість поглиблено вивчати ті предмети, які їх більше захоплюють і будуть необхідні для здійснення подальших життєвих планів.

Процес входження профільності у структуру дванадцятирічної школи відбувається поступово. У ньому можна виділити два напрями. Перший – це перехід одинадцятирічної школи до навчання за допомогою перехідних типових навчальних планів (Наказ МОН України від 25.04.2001 р. № 342 «Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів на 2001/02-2004/05 навчальні роки»). Другий – дванадцятирічна структура школи, яка має концептуальний і логічний початок із 2010 року. Такий підхід потребує серйозного наукового та методичного опрацювання.

Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів 12-річної школи (Наказ МОНУ від 23.02.2004 р. № 132) передбачають такі основні напрями: природничо-математичний, суспільно-гуманітарний, філологічний, технологічний, художньо-естетичний, спортивний. За інформаційними даними управлінь і відділів освіти, у 2005/06 навчальному році створено понад 30 профілів. Але при вивченні питання науково-методичного забезпечення профільного навчання з'ясували, що в більшості, окрім програм, іншого забезпечення немає.

Матеріали конференції
(II Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю “Хімічна та екологічна освіта: стан і перспективи розвитку”)

Аналіз теорії та практики запровадження профільного навчання в закладах освіти висвітлив коло проблем, а саме:

- недостатність інформації про обґрунтування змісту освіти в різних комбінаціях профільного навчання;
- відсутність методичних порад з оновлення технології навчання з урахуванням рівнів стандарту, академічного рівня та рівня профільної підготовки;
- відсутність системних прикладних досліджень із питань досвіду вивчення певного предмета на профільному рівні;
- організація профільного навчання з метою адаптації випускників шкіл до ринку праці;
- формування професійної спрямованості особистості школяра в навчанні (історії, фізики, інформатики, хімії тощо);
- поза увагою залишились питання корекції концептуальних підходів до організації профільного навчання в різних умовах, впливу профільної освіти на професійне самовизначення учнів тощо.

Розвиток світового і, зокрема, європейського освітнього простору об’єктивно вимагає від української школи адекватної реакції на процеси реформування загальної середньої школи, що відбуваються у провідних країнах світу. Загальною тенденцією розвитку старшої профільної школи є її орієнтація на широку диференціацію, варіативність, багатопрофільність, інтеграцію загальної і допрофесійної освіти.

Диференціація – одна з ключових проблем організації сучасної школи. Вона є об’єктом гострої полеміки серед педагогів у багатьох країнах світу. Різні, і навіть полярні, погляди на ідею диференційованого навчання певною мірою відображають дві діалектично протилежні тенденції у розвитку сучасної науки, виробництва й освіти. Одна з них – інтеграція, яка зумовлена об’єктивними процесами взаємозв’язку і взаємозалежності різних наукових дисциплін, що потребує від кваліфікованого працівника широкої загальної культури й обізнаності у багатьох суміжних галузях.

У той же час існує й інша тенденція, що виключає можливість “універсалізму” в умовах величезного нарощування наукових і професійних знань. У багатьох роботах дослідників [2, 3, 6, 7, 8] зазначається, що вивчення у школах різних предметів, які задовольняють основні вимоги навчальної діяльності, призводить до певних змін та до позитивних ефектів у психічному розвитку учнів.

Початковий етап диференціації починається в старших класах основної школи, де вона має попередній, орієнтовний характер. На старшому ступені середньої школи у більшості країн світу здійснюється профільна диференціація навчання. Учні навчаються у спеціалізованих секціях, відділеннях і серіях, які можна вважати аналогами профілів, уся багатоманітність яких зводиться до двох напрямів – академічного (загальноосвітнього) та практичного (технологічного, допрофесійного).

Кількість обов’язкових предметів (курсів) на старшому ступені середньої школи набагато менша, ніж в основній. Профільна диференціація навчання здійснюється за рахунок поглибленого вивчення навчальних дисциплін певного профілю. Учні академічних потоків керуються вимогами вищих навчальних закладів, навчальний план яких складається з традиційних загальноосвітніх дисциплін, що не виключає вибір нових навчальних курсів.

Учні, які не орієнтуються на вступ до вищих навчальних закладів, обирають головним чином навчальні курси практичного циклу, що в багатьох випадках не обмежує можливості продовження навчання.

Аналіз практики роботи старшої школи дозволив зробити висновок, що найвищий показник вибору учнями профілю навчання простежується на користь суспільно-гуманітарного напрямку. Водночас кількість навчальних закладів, які реалізують вивчення хімії на профільному рівні.

Аналіз мотивів вибору учнями профілів навчання показав, що близько 40 % керувались при цьому схильністю до вивчення конкретного циклу предметів. Решта віддавали перевагу престижності школи, сильному кадровому потенціалу вчителів, наполягання батьків, бажанню бути разом із друзями тощо.

Вибір учнем профілю має бути реалізований через:

- тривалу підготовку засобами освіти до широкого вибору учнями старших класів типу профільної освіти;
- реальну можливість зміни ними профілю на будь-якому етапі профільного навчання;
- самостійне визначення завдань своєї базової, варіативної та профільної освіти з урахуванням своїх (і родини) можливостей і виявлених здібностей, змін життєвих і професійних планів.

Рання професіоналізація й спеціалізація знань припускає вибіркове навантаження на окремі сторони психіки дитини. Без грамотного психологічного супроводу ці обставини можуть призвести до нерівномірності інтелектуального й особистісного розвитку дітей.

Сьогодні ситуація склалася так, що підлітки часто здійснюють вимушений вибір профілю подальшого навчання. В умовах несамостійної професіоналізації звичайні вікові завдання підліткового віку виникають перед учнями в спотвореній формі.

Для того, щоб усунути ці небажані побічні ефекти, необхідно систематично відстежувати розвиток старшокласника у процесі профільного навчання.

Профільне навчання:

- учить дітей «як думати», а не «що думати»;
- забезпечує їм «рівні можливості», а не рівність;
- допомагає опанувати ще не існуючі знання, а не змушує зазубрювати «вчорашні» знання тощо.

Профільне навчання спрямоване на набуття старшокласниками навичок самостійної науково-практичної, дослідницько-пошукової діяльності, розвиток їхніх інтелектуальних, психічних, творчих, моральних, фізичних, соціальних якостей, прагнення до саморозвитку та самоосвіти [1, с. 22-31].

Основними завданнями профільного навчання є:

- створення умов для врахування й розвитку навчально-пізнавальних і професійних інтересів, нахилів, здібностей і потреб учнів старшої школи в процесі їхньої загальноосвітньої підготовки.
- виховання в учнів любові до праці, забезпечення умов для їхнього життєвого і професійного самовизначення, формування готовності до свідомого вибору і оволодіння майбутньою професією.
- формування соціальної, комунікативної, інформаційної, технічної, технологічної компетенцій учнів на допрофесійному рівні, спрямування молоді щодо майбутньої професійної діяльності.
- забезпечення наступно-перспективних зв'язків між загальною середньою і професійною освітою відповідно до обраного профілю [4, с. 8].

Головне завдання української школи полягає в тому, щоб допомогти дитині набути певних конкурентних переваг на сучасному ринку праці.

Висновки. На концептуальному рівні профільне навчання визначається як один зі шляхів забезпечення рівного доступу до якісної освіти; інноваційний характер сучасної профільної освіти характеризують ідеї, які потребують розробки та реалізації на всіх рівнях, а це: наскрізна профільна освіта; соціально обумовлені принципи відбору змісту освіти; реалізація змісту освіти на підставі проектно-технологічного підходу; елективний шлях профілізації; зміна пріоритетних форм організації навчально-виховного процесу; формування компетентності професійної спрямованості випускника профільного класу; наявність інноваційних рішень щодо визначення змісту профільної освіти та навчальних результатів.

Україна буде «відкритою» країною, яка рухатиметься в напрямі до все більш повної й ефективної інтеграції у світове співтовариство. Тому й держава загалом повинна ставати все більш конкурентоспроможною, і кожен випускник школи повинен отримати під час навчання основу для високої конкурентоздатності на світовому й національному ринках праці.

Якість та конкурентоспроможність системи освіти залежить від впровадження у навчальний процес унікальних, інноваційних методик навчання – зокрема профільного навчання, і таким чином, дозволяє забезпечити потреби в кваліфікованих знаннях, навичках, компетенціях, а також вирішує проблему вибору майбутньої професії випускниками шкіл.

Література

1. Артемова Л.К. Профильное обучение: опыт, проблемы, пути развития / Л. К Артемова // Школьные технологии. – 2003. – № 4. – С. 22-31.
2. Возрастные возможности усвоения знаний (младшие классы школы) / Под ред. Д.Б.Эльконина, В.В.Давыдова. – М., 1966.
3. Вопросы психологии учебной деятельности младших школьников / Под ред. Д.Б.Эльконина, В.В.Давыдова. – М., 1962.
4. Концепція профільного навчання в старшій школі // Інформаційний збірник Міністерства освіти та науки України. – № 24. – 2003. – 32 с.
5. Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.00. № 1717 (1717 – 2000-п).
6. Психическое развитие младших школьников / Под ред. В.В.Давыдова. – М., 1990.
7. Рахимов А.З. Формирование творческого мышления школьников в процессе учебной деятельности. / А. З. Рахимов. – Уфа, 1988.
8. Формирование учебной деятельности школьников / Под ред. В.В.Давыдова, Й.Ломпшера, А.К.Марковой. – М., 1982.